

МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОТЕСТИ

У статті визначається значимість можливостей мережних технологій для організації і проведення протестних дій. Визначається роль мережних технологій в подіях «арабської весни» та інших акцій протесту 2011 року. Описуються основні напрямки розвитку мережних технологій в майбутньому та обмеженість дій владних органів щодо їх контролю.

Ключові слова: політичний протест, Інтернет, мережні технології, Facebook, BlackBerry-бунт.

Актуальність роботи зумовлена тією важливою роллю, яку в протестних акціях починають відігравати соціальні мережі, новинні портали, сайти політичних груп та інші засоби комунікації, що виникають в мережі Інтернет. Подібну тенденцію можна спостерігати в різних країнах: Великобританія, Єгипет, Росія, Лівія, США тощо. Зважаючи на успішність або відносну успішність використання можливостей Інтернету в протестних акціях, які завдяки цьому або досягли своєї мети, або отримали значний масштаб, або взагалі — стали можливими, а також подальше розширення кількості користувачів мережі в усіх країнах світу, можна прогнозувати подальше його використання в рамках протестних акцій.

Основна частина. Велика кількість робіт, присвячених впливу Інтернету на суспільство, характеризується орієнтацією на технічні особливості мережного комунікативного простору на шкоду соціокультурному контексту [1, 2]. Ю. М. Кузнецова і Н. В. Чудова, зокрема, зазначають, що мережа — це і комплекс розподілених в просторі технічних об'єктів (що дозволяє ставити питання про його географію та економіку); та корпус організованих у вигляді гіпертексту текстів (досліджуваних з позиції текстології, архівної справи, журналістики); об'єднання активно діючих людей (даному розумінню відповідає соціологія, психологія, політологія, педагогіка Інтернету); комплексна система (філософський та системологічного підхід); спроба реалізації технічних і соціальних домовленостей в глобальному сенсі (предмет для аналізу з правових та історичних позицій глобалістики) [3, с. 28; 4; 5]. Як бачимо, дослідження впливу

мережі Інтернет на суспільство в цілому є досить різноплановими, проте ми досліджуємо значущість Інтернету в конкретно обраному вимірі — політичні протести, тому в першу чергу зосереджуємо увагу на його здатності до комунікації, організації та об'єднанні активно діючих людей, що й ставить мету нашого дослідження.

В цьому контексті слід звернути увагу на експерименти американського Агентства оборонних розробок DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency), яке в 2009 році провело конкурс «Мережний виклик», учасники якого повинні були розробити кращий метод для мобілізації та координації громадянських дій по всій території США. Організатори конкурсу сховали на континентальній території США десять червоних куль-метеорологічних зондів, запуск яких повинні були зафіксувати учасники «виклику» [6].

У підсумку група вчених під керівництвом Алекса Пентланда (Alex Pentland) з Массачусетського технологічного інституту вирішила цю проблему за 9 годин після зльоту куль. Команда з чотирьох чоловік обігнала інші групи учасників з декількох сотень людей, які використовували менш ефективні методи збору інформації — альтруїстичні стратегії, зв'язки і славу найпопулярніших користувачів соціальної мережі Twitter, а також спільноту користувачів у цій мережі, що захоплюються геолокацією.

Секрет їхнього успіху полягав в тому, що за 36 годин до початку експерименту дослідники зібрали в мікроблогах Twitter багатотисячну армію добровольців з усіх куточків Сполучених Штатів за допомогою механізму «зворотного» стимулювання, що ґрунтується на принципах мережевого маркетингу і фінансових пірамід.

Пентланд і його колеги заздалегідь оголосили, що вони витратять весь призовий фонд, 40 тисяч доларів, на винагороду не тільки тим, хто повідомив місцезнаходження червоної кулі, але і тим, хто був задіяний у запрошенні цих людей. Автори статті оцінили знахідку кожного зонда в 4 тисячі доларів, половину з яких отримує сам «першовідкривач», четверту частину — та людина, яка запросила його в мережну команду, 500 доларів — учасник групи, який запросив другого представника «піраміди» і так далі.

Таким чином, чим більше учасник запросив людей, тим більше у нього було шансів отримати частку призового «пирога» по ланцюжку його «послідовників». Подібна структура піраміди стимулює її розширення на всіх рівнях. З одного боку, учасник намагається запрошувати нових учасників мережі самостійно, а не через своїх послідовників, через пряму фінансову вигоду. З іншого боку, він не

перешкоджає росту дерева послідовників, оскільки це в будь-якому випадку збільшує його шанси на вигреш.

Подібна стратегія дозволила вченим зібрати 845 «пірамід» з добровільних послідовників, загальна кількість яких становила 4,5 тисячі користувачів. Найширша мережа містила 602 користувачі, а «найвища» складалася з 14 рівнів представників. У половині випадків нові користувачі не залишали піраміду і залучали до неї інших людей.

Потім дослідники перевірили, чи впливає географічне положення користувачів на те, кого вони запрошують у соціальну піраміду, і на успішність цих запрошень. Автори статті виміряли відстані між користувачами за допомогою LiveJournal і виявили, що люди прикладали найбільші зусилля і досягали більшого успіху в тому випадку, якщо вони намагалися залучити своїх друзів з віддалених від них міст США.

Таким чином, стратегія «зворотного» стимулювання дозволяє мобілізувати велику кількість раніше незацікавлених користувачів соціальних мереж для вирішення складних завдань, що вимагають мобілізації та злагоджених дій декількох тисяч людей у практично необмежених географічних масштабах.

Отже методи мережного маркетингу допомогли створили універсальний алгоритм мобілізації та координації дій великих груп людей через Twitter, інші блоги та соціальні мережі — таку технологію можна використовувати як для рятувальних операцій, так і для організації дій політичних активістів під час революції.

Як бачимо, важливу роль відігравали в рамках даної успішної практики, методи мережного маркетингу, оскільки можливості Інтернет є просто інструментами, проте не несуть в собі мотиваційного ефекту, чи він є обмеженим, або мінімальним.

Хвиля політичних протестів, яка стала найбільш помітним явищем 2011-го року і поширилася по всьому світу, починаючи з арабських протестів на Близькому Сході, закінчуючи рухом Осциру в розвинених країнах і протестами в Росії, знову порушила питання про роль Інтернету і соціальних мереж. Чому цей нейтральний інструмент виявляє свою ефективність в плані організації політичних протестів в одній ситуації, а в іншій не спрацьовує?

Набір нових електронних елементів: активна сторінка в Facebook з тисячами «друзів», швидко набираючий популярність «хештег» (#) в Твіттері, де можна коротко описати рух і часто публікувати оновлення, а також велика кількість перевірених користувачів Твіттера з великим числом читачів є відмітними рисами нової хвилі соціальних протестів.

Те, що події, відомі як «арабська весна», вперше відбулися в Тунісі, можна пояснювати тим, що саме ця країна є одним з лідерів серед країн Північної Африки за кількістю інтернет-користувачів. Єгипетські протести, епіцентр яких знаходився на каїрській площі Тахрір, отримали назву «революції Facebook», хоча первинно організатори почали збирати свій історичний протест 25 січня в Твіттері з «хештегом» # Jan25 [7]. Сторінка в Facebook під назвою «Ми всі Халед Саїд», на честь чоловіка з Олександрії, якого до смерті забила поліція, швидше допомогла поживити рух. Цю сторінку завів Ваїль Гонім (Wael Ghonim), до речі, співробітник компанії Google, що став одним з лідерів продемократичного руху.

Смерть Халеда Саїта та самопалення Мохамеда Буазізі були тими подіями, які зробили використання можливостей Інтернету ефективним. Соціальні мережі в руках молодих, сучасних, ліберальних активістів відіграли ключову роль в організації протестів, але мотивація для цих протестів була давно створена, мережі виступили детонатором, поширивши «ключове повідомлення» про смерть людини. Важливе місце мав «демонстраційний ефект». Успіх революції в Тунісі, широко висвітлюваної в традиційних ЗМІ і по супутникових телеканалах, наприклад, по «Аль-Джазіра», допоміг поширити звістку про те, що успіх у боротьбі з диктатурою можливий. Коли люди відчули впевненість, вони наповнили площу Тахрір в Каїрі.

У інших країнах «ключове повідомлення» не завжди пов'язане з такими трагічними обставинами, як загибель людини, інколи це може бути вражаючий особистий негативний досвід. Прикладом може бути соціальний протест, який організувала 25-річна Дафна Ліф (Daphne Leef) у Тель-Авіві. Коли вона дізналася, що незабаром втратить квартиру і не зможе дозволити собі знімати нову, вона опублікувала в Facebook запрошення друзям приєднатися до її протесту, розмістивши намет на шикарному бульварі Ротшильда. Незабаром Ліф вдалося мобілізувати 430 000 ізраїльтян — приголомшливі 7 % населення країни — у заклик надати доступне житло. Осциру Wall Street і супутні протести руху Осциру в інших країнах надихалися «демонстраційним ефектом» «арабської весни».

Масові заворушення в Лондоні газета Guardian назвала BlackBerry-бунтом, оскільки з'ясувалося, що більшість ініціаторів і учасників подій користувалися для координації смартфонами саме цієї марки; респектабельний бренд BlackBerry став символом серпневих британських погромів. Більшість спостерігачів підкреслює ту роль, яку відіграли соціальні мережі і сучасні стільникові технології в організації заворушень. Учасники заворушень широко

використовували Facebook, Twitter, а також систему миттєвого обміну повідомленнями смартфона Blackberry як для закликів до погромів, так і для координування своїх дій [8].

Проте «ключове повідомлення» було знову-таки пов'язане з трагічними обставинами — вбивством Марка Даггана. Перші жителі Тоттенгема, які оголосили траур і присягнулися помститися за його смерть, зібралися на Facebook. Саме там по закінченні першої демонстрації жителі округу домовилися про початок своєї суботньої атаки на місто. За наступні три дні кількість відвідувачів сторінки збільшилася з декількох сотень до 7500 активних користувачів [9].

У соціальній мережі декілька разів згадувався час повстання, він був призначений на 22.30, а о 22.45, коли бунтівники підпалили двоповерховий автобус, на сторінці з'явилось прохання викладати фотографії і відео тоттенхемських погромів.

Проте назва BlackBerry-бунт є виправданою, оскільки більшу роль відіграли не відкриті соціальні мережі, найбільш небезпечні і активні переговори учасники вуличних погромів вели через месенджер BlackBerry (BBM). Робота вбудованого додатка BlackBerry Messenger нагадує обмін sms-повідомленнями: тільки повідомлення проходять швидше, безкоштовні для володаря BlackBerry і не вимагають укладення контракту з оператором. Обмін відбувається на основі взаємної ідентифікації смартфонів за їх номерами. Крім того, через BBM зручно відправляти повідомлення розсилкою на десятки або сотні адрес своєї мережі контактів, які підключені до додатка. Нарешті, відправник BBM може при необхідності зберегти анонімність, якщо не поставить свій підпис, а сам додаток підтримує шифрування інформації. Користувачі віддають перевагу цим смартфонам з тієї причини, що вони дозволяють відправляти повідомлення, минаючи сервери мобільних операторів. Таким чином, одним з головних плюсів цього протоколу є те, що, на відміну від Twitter, Facebook і SMS, більшість BBM-повідомлень не можуть бути прочитані владою (завдяки цьому факту телефони з BBM Pin затребовані і різними підпільними організаціями). Організатори створюють закриті стрічки повідомлень в BlackBerry Messaging Service, і без пароля ніхто не може їх прочитати.

За підсумками BlackBerry-бунту влада Великобританії вимагала у компанії Research in Motion відкрити доступ до закритих гілок або зовсім призупинити послугу BBM на час, поки не вщухнуть масові заворушення. Тому зараз RIM активно веде переговори з владою, щоб допомогти їм відстежити організацію наступних заколотів у BBM, однак для ЗМІ ця інформація буде недоступна, щоб уникнути витоку.

Для учасників погромів у Лондоні BlackBerry з BBM виявився ідеальним засобом координації та комунікації. В середньому головні організатори погромів відправляли близько 50 віяльних розсилок в день (анонімних і зашифрованих за допомогою технологій RIM) із зазначенням конкретних точок розташування поліцейських загонів, адрес для зустрічей і координат скупчення хуліганських загонів [10].

Відомими є нові можливості, що створили можливість «онлайн-революцій», наприклад, таке онлайн-рішення, як GoogleDocs, що дають доступ до певного документа відразу великій кількості людей, або мусульманський сайт романтичних знайомств Mawada.net, один з акаунтів якого координував дії лівійських бунтівників. Єгиптяни мали можливість користуватися Twitter навіть після того, як єгипетська влада відключила доступ до Інтернету. Напередодні заворушень в Каїрі група інженерів з Google, Twitter і інтернет-компанії SayNow створили сервіс speak-to-tweet, що дозволив посилати і слухати твіти за допомогою звичайного телефонного зв'язку. З цією метою було виділено міжнародні номери в Каліфорнії, Італії та Бахреїні — зателефонувавши на них, можна було залишити голосове повідомлення, яке автоматично засилалося в Twitter. Причому якщо подзвонили з Єгипту, то посилання на запис йшло з «хештегом» #егурт, з Лівії — на #libya і т. д. Прослухати ці повідомлення можна було як за вказаними телефонами, так і в самому Twitter по каналу @speak2tweet.

Питання використання можливостей мереж в умовах протидії держави — обмеження доступу до мережі чи повного відключення Інтернету, вивчається і надалі. Технологічні можливості та інновації у цій сфері випереджають будь-які репресивні чи обмежувальні дії держав. Зокрема американський аналітичний центр New America Foundation зараз опікується створенням відкритого стеку для забезпечення роботи розподіленої телекомунікаційної системи на основі так званої «Стільникової топології» (mesh networking). Мета цього проекту — використання mesh-мережі, в якій кожна клієнтська точка мережі пов'язана через сусідні клієнтські точки, що забезпечує високу живучість і можливість використання в місцях, де доступ до стаціонарної мережі утруднений або блокований представниками влади.

Складовими цього напрямку є проект Serval (незалежна і самоорганізована мережа на базі мобільних телефонів з прямими дзвінками «від людини до людини», мінаючи стільникових операторів), проект Commotion (децентралізована організація і максимальна автоматизація mesh-мережі), проект анонімного

підключення до сайтів Tor, проект OpenBTS (дешевий стільниковий зв'язок нового типу, що поєднує GSM-мережі і інтернет-телефонію), програмне забезпечення Asterisk (перетворює будь-який комп'ютер на сервер) і програмна реалізація OpenGSM, що дозволяє приватним особам організувати роботу власної локальної мережі [11].

Поєднання цих проектів у перспективі дозволить мільйонам людей по всьому світу спілкуватися один з одним без посередництва телефонних операторів і інтернет-провайдерів, для яких завжди можуть бути застосовані державні санкції. Цей технологічний прорив одночасно створює питання щодо кібербезпеки суспільства і перетворює мережні можливості на відкритий ресурс, який можуть використати як політичні активісти, так і терористи та злочинці.

Розвиток мережних технологій продовжується, і це додає нової динаміки загальному поширенню мережних технологій у житті суспільства. Блоги як нові ЗМІ та блогосфера як нова соціальна реальність перетворюються на ефективні інструменти впливу на суспільну свідомість, вподобання та цінності людей. Блогосфера та «мережний активізм» перетворюються на один з ключових інструментів soft power ери «Громадянського суспільства версії 2.0» (Civil Society 2.0), в якому численні дезінтегровані, вибудовані за мережними принципами, автономні співтовариства солідарних членів, озброєні цифровими технологіями, покликані ефективно встановлювати власні правила життя, руйнуючи державну монополію на владу, інформацію та виховання громадян.

Наявність «мережних активістів» не означає скорої появи «онлайн-революцій» і згуртованих колективних вуличних дій протестантів. Навпаки, багато хто з дослідників скептично ставиться до протестного потенціалу користувачів соціальних медіа, називаючи їх «мережними хом'ячками». Використовуються навіть жартівливі терміни «slacktivism» (щось на кшталт «пасивізму» на протигагу «активізму») і «clicktivism» (від «кліків» миші), що відносяться до діяльності мільйонів юзерів, яким куди простіше протестувати біля монітора, ніж піти на реальний мітинг.

Проте «мережеві активісти» роблять «онлан-революцію» можливою. Вона може бути успішною тоді, коли об'єднуються позитивні властивості пасивної мережної, чітко не структурованої, величезної спільноти громадян, які мають доступ до пропагандистських ресурсів мережі, — і нечисленних, згуртованих, ієрархічних напівпідпільних «вуличних організацій», що використовують Інтернет для організаційної роботи та координації. Таким чином, люди, чия свідомість підготовлена діяльністю

«мережних активістів», солідаризуються з висловленими закликами чи проблемами і виходять на мирні вуличні маніфестації, основою для яких стають ієрархічні організації, готові до активних дій і опору силовим структурам. Інформація про масові акції просувається в мережах, створюючи повне враження масштабного процесу до якого не страшно примкнути і який стає об'єктом уваги світових ЗМІ. Після цього на вулиці виходять уже сотні тисяч людей, боротися з якими силовими методами неможливо.

Висновки. Повертаючись до сказаного на початку, маємо зазначити, що успіх учасникам проекту Массачусетського технологічного інституту принесло не тільки використання мережних технологій, але й використання методів мережного маркетингу, які вирішили питання мотивації.

До організаційних мінусів мережної структури користувачів Facebook або ЖЖ належить той факт, що подібна мережа не передбачає сильного впливу авторитетів, єдиних правил і норм, не має на увазі ніяких відносин підпорядкування. У такій структурі важко або неможливо швидко досягти дисципліни, домогтися згоди і спільності цілей, погасити конфлікт або визначити стратегічне бачення ситуації. Мережі можуть набагато швидше, ніж ієрархії, зібрати для конкретної акції натовп учасників. Мережі є відмінним механізмом для нагнітання необхідного рівня суспільної істерії, для того щоб вивести людей на вулицю; для зараження їх гнівом, натхненням, підтримкою, почуттям близької перемоги. Мережі руйнують монополію держави на інформацію та трактування подій. Але цей потенціал можна використати лише за допомогою трансляції «ключового повідомлення» — інформації про несправедливість, руйнацію сподівань, яке має здійснити каталізацію протестної енергії і солідаризувати потенційних учасників протестів.

Література

1. Белинская Е. П. Человек в информационном мире [Електронний ресурс] / Е. П. Белинская // Перспективы социальной психологии. — М. : Аспект-пресс, 2002. — Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/bel3.htm>
2. Тираспольский Л. К вопросу жанра виртуальной конференции [Електронний ресурс] / Л. Тираспольский // Компьютера ONLINE. — Режим доступа : <http://www.computerra.ru/offline/2000/362/4482>
3. Кузнецова Ю. М. Психология жителей Интернета / Ю. М. Кузнецова, Н. В. Чудова. — М. : Изд-во ЛКИ, 2008. — 224 с.

4. Игнатъев В. И. Системно-генетическая динамика социума / В. И. Игнатъев. — Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2007. — 296 с.
5. Романов О. В. Философия интернета: генезис и синтез фундаментальных идей / О. В. Романов. — Самара : Перспектива, 2003. — 174 с.
6. Американские ученые разработали метод организации Twitter-революций [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ria.ru/science/20111027/472885867.html>
7. Гитис Ф. Facebook, Твиттер и протесты 2011 года [Электронный ресурс] / Фрида Гитис. — Режим доступа : <http://inosmi.ru/social/20111216/180457396.html>
8. Довжик С. Комендантский час для соцсетей [Электронный ресурс] / Семен Довжик. — Режим доступа : <http://www.rosbalt.ru/blogs/2011/08/24/882520.html>
9. Пуляевский Г. Буря в сети. Беспорядки в Лондоне спровоцированы социальными медиа [Электронный ресурс] / Георгий Пуляевский. — Режим доступа : <http://expert.ru/2011/08/9/burya-v-seti/>
10. Опанасенко Е. Сервис быстрых сообщений BlackBerry Messaging Service оказался эффективнее, чем Twitter или Facebook [Электронный ресурс] / Евгений Опанасенко. — Режим доступа : <http://man.tochka.net/32997-blackberry-pomogaet-organizovyvat-besporyadki-v-londone/>
11. Тукмаков Д. Восстание блогов, часть II: «Гражданское общество 2.0» вместо «Томагавков» [Электронный ресурс] / Денис Тукмаков. — Режим доступа : <http://file-rg.ru/analitics/54>

В статье определяется значимость возможностей сетевых технологий для организации и проведения протестных действий. Определяется роль сетевых технологий в событиях «арабской весны» и других акций протеста 2011 года. Описываются основные направления развития сетевых технологий в будущем и ограниченность действий властных органов относительно их контроля.

Ключевые слова: политический протест, Интернет, сетевые технологии, Facebook, BlackBerry-бунт.

The paper evaluates the significance of opportunities for networking and organization of protest actions. *Article* defines the role of networking in the events of the «Arab Spring» and other protests of 2011. The main directions of development of network technology in the future and the limited actions of government bodies regarding their control are describe.

Key words: political protest, *the Internet*, *networking*, Facebook, BlackBerry-riot.

Четверик Григорій Григорович — здобувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Рецензент: проф. Бебик В. М.